

"Азбуковник", 2007.- 743 с. *Максимов В.И.* Структура и членение слова / Предисл. Ю.А.Бельчикова. Изд. 2-е, стереотипное. - М.: КомКнига, 2006. - 152 с. *Милославский И.Г.* Вопросы словообразовательного синтеза. - М.: Изд-во МГУ, 1980.- 296 с. *Нидерман М.* Историческая фонетика латинского языка. - М.: Изд-во иностр.лит-ры, 1949. - 190 с. *Тихонов А.Н.* Проблемы составления гнездового словообразовательного словаря современного русского языка. - Самарканд, 1971. - 383 с. *Тихонов А.Н.* Словообразовательный словарь русского языка: в 2 т. / А.Н.Тихонов. - М.: Рус. яз., 1985. *Тронский И.М.* Историческая грамматика латинского языка. - М.: Изд-во лит-ры на ин.яз., 1960. - 320 с. *Улукханов И.С.* Мотивация в словообразовательной системе русского языка. - М.: ООО "Издательский центр "Азбуковник", 2005. - 314 с. *Хохлачева В.Н.* Проблема словообразовательного значения (к понятию нормы в словообразовании) // Грамматика и норма. - М., 1977. - С. 5-42. *Ширшов И.А.* Типы словообразовательной мотивированности // Филологические науки. - 1995. - № 1. - С. 41-54. *Эрну А.* Историческая морфология латинского языка. - М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1950. - 319 с. *Янко-Триницкая Н.А.* Словообразование в русском языке. - М.: РАН Институт рус. яз. им. В.В.Виноградова, 2001. - 503 с. *Янценецкая М.Н.* Семантические вопросы теории словообразования. - Томск, 1979. - 242 с. *Ernout A., Meillet A.* Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots. - Paris: Klincksieck, 2001. - 833 p. *Forcellinni E.* Totius Latinitatis Lexicon, consilio et cura J.Facciolati, opera et studio Forcellini alumni seminarii Patavini, lucubratum. - Prati: Aldinianis, 1858-1875. - Vol.1-6. *Martin F.* Les mots latins groupes par familles etymologiques. - Paris: Hachette livre, 2007. - 340 p. *Pokorny J.* Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch. - Francke Verlag Bern, 1959, B.I.-1182 S. *Vanicek A.* Etymologisches Wörterbuch der lateinischen Sprache. - Leipzig, 1874. - 256 p.

БАЛЮТА М. В.

(Запорізький нац. ун-т)

ДИНАМІКА ПРОЦЕСУ ЕВФЕМІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

The article defines the dynamic process of euphemisation in the English language. The author distinguishes several stages of the euphemisation, and the stage of social correctness in particular, because of the numerous examples of euphemisms.

Key words: *euphemisation, euphemism, taboo, political correctness.*

На протязі вже декількох століть евфемізми продовжують служити одним з джерел оновлення й збагачення словникового складу англійської мови. Особлива увага до фактів змін у лексиконі сучасної англійської мови переконує у помилковості загальноприйнятої думки, згідно якої евфемізми, що широко розповсюдилися у дев'ятнадцятому сторіччі, пішли у минуле й тенденція прямої номінації, яка характерна для нашого часу, знімає актуальність цієї

теми. Евфемія не зникла, змінився лише її характер відповідно до змін, що відбуваються у соціальній структурі сучасних англomовних країн, зокрема з'явлення такого соціального явища як політична коректність. У цій новій формі евфемія заслуговує на серйозне та комплексне вивчення.

Мета нашої статті полягає у вивченні динаміки процесу евфемізації англійської мови у діахронічному аспекті. Для досягнення нашої мети ми поставили такі **завдання**: прослідкувати за процесами евфемізації англійської мови; виділити етапи розвитку такого процесу; визначити чинники впливу на процес евфемізації англійської мови.

Евфемізми (гр. *Euphemismos* < *eu* - добре та *phemi* - кажу) – це емоційно нейтральні слова та словосполучення, що використовуються замість синонімічних їм слів, які здаються мовцю непристойними, грубими або нетактовними. Ними замінюються також табуйовані назви [Языкознание 2000, с.681]. Ми вважаємо основними соціальними факторами, що зумовлюють утворення евфемізмів - страх перед використанням прямих назв табуйованих понять, вимоги етикету та вимоги політичної коректності. Відповідно евфемізми використовуються для заміни слів-табу, слів небажаних з етичних та політичних причин.

У сучасній лінгвістиці мова розглядається у нерозривній єдності із мисленням та культурою. З цього виходить, що зміни в одній з цих сфер автоматично спричиняють зміни в двох інших. Отже нові тенденції в ментальних процесах та культурі стимулюють появу нових мовних засобів, зокрема евфемізмів. Розглянувши динаміку процесу евфемізації, ми дійшли висновку, що своїм корінням цей процес уходить в часи язичництва, коли у людській свідомості того часу певні явища викликали відчуття страху, а саме це були такі явища як надприродні сили та смерть. Як вважається, цей страх був викликаний певним розумінням устрою світу, яке прийнято називати «міфологічний світогляд». Особливістю такого погляду на життя є «сприйняття світу як заселеного злими духами, які чують кожне вимовлене людиною слово, здатні впливати на життя людини і не дають людині ані на хвилину забути про основне правило етикету первісного суспільства – про стриманість та небагатослівність.» [Алексеева 2003, с.9]

І як наслідок з'явилися перші вербальні табу, для вираження яких утворилися перші евфемізми. Власне назва „табу” походить від тонганського слова *tapu* або фіджийського *tabu*, що мають значення „той, що під заборонаю”, „недозволений”, „заборонений”. В загальному розумінні табу – це заборона, яка приймається в суспільстві і накладається на певні дії членів цього суспільства. В лінгвістичному аспекті табу – це слово, вживання якого заборонено з різних причин: через забобони, вірування, з цензурних і етичних міркувань.

Необхідно зазначити, що ці первісні табу, зокрема заборона прямого найменування понять, пов'язаних зі смертю, збереглися до сьогодення. Так, сучасна англomовна людина під час розмови замінить дієслово *to die* евфемістичними сталими словосполученнями *to pass away* (відійти в інший світ), *to go to heaven* (піти на небеса), *to go to a better place* (піти в краще місце),

«*to give up the ghost*» (розстатися з тілом). Поняття смерті *death* в результаті евфемізації називають іншими словами: *demise* (кончина), *end* (кінець), *destination* (остання путь), *better world* (кращий світ), *afterlife* (життя після смерті). Про померлого кажуть *departed*, *deceased*, *gone*, *passed* (той, що пішов в останню путь), *late* (покійний), *lost* (загиблий) замість *dead*. У випадку хвороби з летальним наслідком, можуть використовувати евфемістичне словосполучення *to fight a long battle with* (зітнутися у довгій боротьбі із).

Табу часто розповсюджується на називання імен людей, бо вважається, що вся сутність людини міститься в його імені, тобто він потенційно може стати жертвою впливу інших людей. Це змушує подружжя вдаватися до описових висловів типу *батько сина, мати сина* [Казакевич 2000, с.339]. Ті самі залишки міфологічного світогляду присутні і в таких монотеїстичних релігіях, як християнство та іслам, оскільки ані *Бог/God*, ані *Аллах/Allah* не є власним ім'ям. Більш того, навіть ці, по суті, слова-евфемізми забороняється згадувати марно.

Згодом на зміну язичницьким уявленням про світ прийшли монотеїстичні релігійні догми. У сфері релігії також з'являлися численні табу, які вимагали належного їх вираження у мові, тобто евфемізації цих заборонених понять. Основними такими релігійними табу є називання імен Бога, як вже згадувалося вище, та Диявола. Наведемо приклади евфемізмів, що утворилися для заміни цих понять: евфемістичними субститутами для імені Бога слугують такі добре відомі слова як *Lord* (Господь), *Merciful* (Милосердний), *Gracious* (Милостивий), *Father* (Батько). Використання близькозвучних евфемізмів *gosh* та *gee* замість слів *God* та *Jesus* та *goodness* замість *God* у таких сталих словосполученнях як *goodness knows!*, *thank goodness!* дозволяє християнам уникати марного згадування Господа, яке забороняється однією з заповідей. Також широко розповсюджені еліпсовані фрази *Oh my...* замість *Oh my God!*, та *So help me...* замість *So help me, God!* Щодо найменування диявола, то тут маємо такі приклади евфемізмів як *dickens* (дідько), *the deuce* (чорт), *Old Nick*, *Old Harry*, *the dark one* (нечистий), *the Big D* (диявол).

Вважаємо вартим зазначити, що у сучасному суспільстві подібні релігійні евфемізми використовуються радше за традицією чи за звичкою, але в історії англійського соціуму відзначають певні періоди, коли під впливом релігійної моралі й ханжеської благочинності „очищувалася” англійська мова. Це вік войовничих пуритан-гонителів усього, що створила епоха Ренесансу.

Отже, саме в цей історичний період основним чинником появи нових табу та утворення евфемізмів стають вимоги етикету. У культурному суспільстві прийнято уникати певних слів через те, що вони вважаються неприємними чи відразливими. Такі слова є небажаними, тому що мовець боїться втратити обличчя, образивши почуття аудиторії. Під заборону ставляться прямі назви певних фізіологічних процесів людини, зокрема екскреторних процесів, та лексичні одиниці, що позначають репродуктивні процеси та пов'язані з ними органи.

В ході вивчення евфемізмів, які виникли з ціллю відповідати вимогам етикету ми помітили, що запозичення іншомовних слів, а саме латинських слів, забезпечує англійську мову евфемізмами для позначення вторинних відходів організму, сексу, пов'язаних з цим діями та людськими органами. Таким чином, утворюються такі евфемістичні субститути як *to perspire* для *to sweat*; *to expectorate* для *to spit*; *defecate* та *faeces* замість *shit*; *to copulate* замість *to have sex*; *anus* замість *arsehole* і т.д.

Але латинська мова не єдине джерело евфемізмів. Так, наприклад, з французької мови в англійську були запозичені наступні слова з ціллю евфемізації: *po* використовуються замість *chamber pot* (нічний горщик); *lingerie* замість *women's underclothing* (жіноча спідня білизна); *masseuse* замість *whore* (жінка легкої поведінки).

Також варто зауважити, що для позначення екскреторних функцій організму існують довші за обсягом перифрази, які використовуються для позначення вищезазначеного поняття, і до яких прибігають з метою ввічливо покинути ненадовго компанію людей. Це такі евфемізми як *to powder one's nose*, *to visit the smallest room in the house*, *to wash hands*, *to use a restroom*, *to visit ladies/gents*. Навіть таке поняття як туалетний папір *toilet paper* замінюється евфемізмами *bathroom tissue*, *t.p.*

Лексика інтимного характеру – ще одна лексична група, на яку накладена заборона вживання прямих назв понять цієї сфери. Саме поняття «сексуальні стосунки» позначається евфемізмами *involvement*, *intimate relationship*, *affair*, які утворились шляхом заміни узагальненою назвою. Замість вислову *to have sexual intercourse* «мати сексуальний контакт» використовують евфемістичний субститут *to sleep with*, *to make love*.

«Бейсбольні метафори» для ввічливого позначення сексу та стосунків користуються великою популярністю серед американського населення. Ми наведемо деякі приклади таких метафор: *hitting it off* – використовується для позначення гарного початку стосунків; *striking out* – невдачу в стосунках; *running the bases* – про прогрес у сексуальних стосунках; *hitting a home run* – позначає секс на першому побаченні і т. д.

Також існує багато евфемізмів для позначення контрацептивних засобів, наприклад, евфемістичні субститути *rubbers*, *sheaths*, *love gloves*, *diving suits*, *raincoats* для заміни *condoms*.

В період з другої половини ХХ сторіччя і до сьогодні відбуваються інтенсивні зміни у суспільстві, які неодмінно відображаються й у мові. Так, певні події чи явища викликали появу нових соціальних заборон у таких сферах як: екологічна, воєнна, етнічна, сфера соціальної рівності та рівності статей. Різні соціальні рухи, воєнні події та зміни в екології навколишнього середовища стали чинниками для утворення нових евфемізмів, що слугують мовленнєвим інструментом у такому прояві соціальних взаємовідносин як політична коректність.

Поняття політичної коректності (*political correctness*, PC) є особливо актуальним у сьогоденному суспільстві. На мовленнєвому рівні політична

коректність полягає у вимозі «прибрати з мови всі мовні одиниці, що уражають почуття, гідність індивідуума, защемляють його права людини звичною мовною нетактовністю та/або прямолінійністю стосовно расової та статевої приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду і т. д., точніше, знайти для них нейтральні або позитивні евфемізми» [Тер-Минасова 2000, с.15].

Особливо «небезпечною» лексикою, з точки зору політичної коректності, є та група слів, що стосується найменувань різних національних, расових та соціальних груп населення. Це такі добре відомі приклади як *African-American* замість *Negro*; *Native American* замість *Indian*; *Ameriasian* замість *Asian American*.

Також цілу низку прикладів евфемістичних субститутів для соціальних прошарків населення ми знаходимо в англійській мові, як то: *low-income, working class, modest, underprivileged* замість *poor*; *at-risk children* замість *poor children*; *emerging nation, developing nation, third-world nation* замість *poor nation*. Для найменування безробітного населення використовують евфемізми типу *between jobs, taking time off* замість *unemployed*.

Також для характеристики стану здоров'я, зовнішнього вигляду та віку людини використовують велику кількість евфемізмів. У культурному суспільстві не прийнято обговорювати недоліки, каліцтво та нещастя інших людей, і тому, наприклад, політично некоректне *crippled* замінюють евфемізмами *disabled, physically challenged, handicapped*.

Евфемізації підлягають слова, що позначають вік людини, особливо похилий вік. Так, наприклад, не прийнято казати *an old person* – це слово замінюють евфемістичним найменуванням *a senior citizen, a pensioner*. Також відносимо до «вікових» евфемізмів саме поняття віку – *old age*, яке евфемізують і отримують політично коректний субститут *golden age, golden years*. Прикметник *old* має такі евфемістичні субститути як *mature, distinguished, senior, seasoned* для позначення істот та *traditional* - для найменування неістот. Утворився й евфемізм для позначення віку істот – тільки вже не похилого віку, а навпаки, молодого. Так, на рекламі певного косметичного засобу ми зустріли вираз “*How young are you?*”.

Таке явище як феміністична революція стала практично невичерпним джерелом евфемізмів. Слова, до складу яких входить лексема *man* або суфікс жіночого роду - *-ix, -ess, -ette*, вважаються політично некоректними і їх замінюють на такі, що не мають показників роду: *businessman* → *manager, business executive*; *fireman* → *fire fighter*; *chairman* → *chair, chairperson*; *spokesman* → *representative, spokesperson*; *mankind* → *humanity, humankind*; *manpower* → *labor, workforce*; *congressman* → *lawmaker, legislator, representative, member of Congress*. Що стосується слів, складовою яких є «жіночий» суфікс *-ix, -ess, -ette*, то у результаті їх евфемізації такий суфікс відкидається і ми отримуємо «гендерно нейтральне» слово: *poetess* → *poet*; *aviatrix* → *aviator*; *executrix* → *executor*.

Багато евфемістичних субститутів ми знаходимо також серед назв професій. Деякі назви мають таке складне звучання, що й самі професії здаються більш значущими. Деякі з таких евфемізмів, можуть мати у своєму складі такі слова як *engineer*, хоча, фактично, люди, які виконують цю роботу, не мають кваліфікації інженера, наприклад використовують евфемізм *sanitation engineer* замість *janitor*. Крім того, в цій сфері зустрічаємо й такі приклади, як *sanitation person* замість *garbage collector*; *administrative assistant*, *personal assistant* замість *secretary*. Іноді трапляються такі приклади евфемізмів назв професій, які, хоча вони і створені для належного функціонування в мові, не сприймають серйозно. Наприклад, *transparent-wall maintenance officer* замість *window cleaner*.

Окрему тематичну групу евфемізмів складають номінації політичних реалій. Особливо численними у цій групі є евфемістичні субститути для позначення військових реалій. Саме поняття війна, зокрема вторгнення на територію іншою держави, називають *rescue mission* замість *invasion*. Назви військових дій типу *bombing raids* замінюють евфемізмом *surgical strikes*, а *bombs dropping on own troops* в результаті евфемізації перетворюють на *friendly fire*. Повстанців називають *freedom fighters* замість *rebels*, та дисфемістичного *terrorists*. Евфемістичний субститут *enhanced interrogation technique* використовують для заміни слова *torture*, яке одразу викликає асоціації із жорстокими та негуманними способами видобування інформації. Місця утримання заручників та політичних в'язнів *concentration camps* замінюють на *pacification centers* або *gulags*.

Отже, ми прослідкували розвиток процесу евфемізації від його початку у добу язичництва і до сучасного етапу – етапу, характерною рисою якого є політична коректність. І підбиваючи висновок, ми можемо стверджувати, що політична коректність є найвпливовішим фактором, що сприяє евфемізації англійської мови на сучасному етапі. На нашу думку, це можливо пояснити тим, що вірогідно для сьогоденного суспільства тем-табу вже не існує, і ті приклади евфемізмів, що утворилися для табуйованих понять, вже стали класичними і процес евфемізації в цій сфері вже зупинився. Що до евфемізації понять, що є „неетичними” для використання в суспільстві, то тут процес є також не таким активним, як саме евфемізація у сфері політичної коректності.

Література

Алексеева И. А. Переориентация функционирования эвфемизмов// Матеріали міжвузівської наукової конференції молодих учених «Актуальні дослідження іноземних мов та літератур» 13-14 лютого 2003 р. – Донецьк, 2003: ДонНУ, - с.9-11. *Казакевич О. А.* Этические нормы традиционного селькупского общества сквозь призму фольклора // Логический анализ языка. Языки этики. – М.: Языки русской культуры, 2000. – с.332-340. *Тер-Минасова С.Г.* Язык и межкультурная коммуникация.- М., 2000.- С.215. *Языкознание.* Большой энциклопедический словарь/ Гл. ред. В.Н. Ярцева.- 2-е изд.- М.: Больш. Рос. Энциклопедия, 2000.-С. 688.